

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΗΝ ΟΥΚΡΑΝΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΔΥΣΗ*

Κυριάκος Ρέβελας

Η στρατιωτική επίθεση και εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία στις 24 Φεβρουαρίου 2022 αποτελεί **κατάφωρη παραβίαση του διεθνούς δικαίου** και συγκεκριμένων υποχρεώσεων που είχε αναλάβει η Ρωσία. Σημαίνει ως εκ τούτου σταθμό για την ευρωπαϊκή ασφάλεια με ευρύτερες επιπτώσεις στις διεθνείς σχέσεις. Η στρατιωτική επίθεση ξάφνιασε πολιτικούς και παρατηρητές αν και είναι η κατάληξη μιας μακράς περιόδου εντάσεων, αιτιάσεων και απειλών. Την στιγμή που γράφονται οι γραμμές αυτές ο πόλεμος στην Ουκρανία συνεχίζεται και η έκβασή του είναι άδηλη. Πάντως οι οίκωνοί δεν είναι καλοί για την ασφάλεια στην Ευρώπη.

Στο παρόν άρθρο θα εστιάσουμε, πρώτον, σε όσα είναι γνωστά έως τώρα για τον εν εξελίξει πόλεμο, τους παράγοντες που οδήγησαν τη ρωσική ηγεσία στην απόφαση της εισβολής και τον ενδεχόμενο τερματισμό του. Δεύτερον, μία σημαντική παράμετρος είναι η εξέλιξη των σχέσεων της Ρωσίας με την Δύση μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, η έλλειψη αποτελεσματικής επικοινωνίας και η αυξανόμενη αμοιβαία δυσπιστία αποτελούν το υπόβαθρο των πρόσφατων εξελίξεων. Πρέπει όμως να διερευνηθεί αν η πρόσφατη δραματική τροπή των εξελίξεων ήταν αναπότρεπτη συνέπεια των προηγούμενων δεκαετιών ή θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί. Τρίτον, θα αναφερθούμε στις διαφαινόμενες επιπτώσεις του πολέμου στην ΕΕ, το ΝΑΤΟ και τις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

Ο Δρ Κυριάκος Ρέβελας σπούδασε οικονομικές και πολιτικές επιστήμες στο πανεπιστήμιο Κολωνίας. Διδακτορική διατριβή περί θεωρίας και πολιτικής νομισματικών ενώσεων. Εργάστηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή αρχικά στον οικονομικό και χρηματοπιστωτικό τομέα, μετά σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, ασφάλειας και άμυνας, και στην Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης. Διδασκαλία και δημοσιεύσεις σε θέματα ΟΝΕ και ΚΕΠΠΑ.

* Πρώτη δημοσίευση

[Δρ Κυριάκος Ρέβελας: Ο πόλεμος στην Ουκρανία και οι σχέσεις της Ρωσίας με την Δύση - Αντιπροσωπεία της Εκκλησίας της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Ένωση \(regue.eu\)](#)

I. Ο πόλεμος στην Ουκρανία

Η Ρωσία επεδίωκε επί μακρόν ένα σύστημα συλλογικής ασφάλειας στην Ευρώπη με ισότιμη συμμετοχή, πιο πρόσφατα απαιτούσε μια δέσμευση ότι η Ουκρανία δεν θα γίνει μέλος του ΝΑΤΟ. Και ενώ πολλοί παρατηρητές θεωρούσαν ότι η απάντηση των ΗΠΑ, σε συνεννόηση με τους Ευρωπαίους, τον Ιανουάριο 2022 στις προτάσεις της Ρωσίας του Δεκεμβρίου 2021 άνοιγε ίσως την προοπτική μιας μακράς μεν αλλά ελπιδοφόρου διαδικασίας διαλόγου, η αναγνώριση από τη Ρωσία της ανεξαρτησίας των λαϊκών δημοκρατιών Ντονέσκ και Λουγκάνσκ στις 21 Φεβρουαρίου σήμαινε αλλαγή σε σχέση με τη *de facto* κατάσταση από το 2014 στις περιοχές αυτές που ήταν υπό τον έλεγχο των αυτονομιστών. Κυρίως όμως η ολόπλευρη επίθεση και εισβολή στις 24 Φεβρουαρίου έχει αλλάξει ριζικά τα δεδομένα. Με την ενέργειά της αυτή κατά της Ουκρανίας η Ρωσία ευθέως παραβίασε τις αρχές της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας που αποτελούν ακρογωνιαίο λίθο της διεθνούς ασφάλειας βάσει του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ και θεμελιωδών κειμένων του ΟΑΣΕ (Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη). Εκτός αυτού παραβίασε καθαρά τις εγγυήσεις ασφάλειας για την Ουκρανία (καθώς επίσης την Λευκορωσία και το Καζαχστάν) που είχαν δοθεί τον Δεκέμβριο 1994 στο Μνημόνιο της Βουδαπέστης από τη Ρωσία και τα υπόλοιπα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας ως αντάλλαγμα για την μεταφορά των πυρηνικών όπλων από τις τρεις αυτές χώρες στη Ρωσία ώστε να αποτραπεί περαιτέρω διασπορά μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης.

Κύριος στόχος της Ρωσίας ήταν και παραμένει η ουδετερότητα, δηλαδή ο αποκλεισμός της ένταξης της Ουκρανίας στο ΝΑΤΟ. Ο διακηρυγμένος στόχος της εισβολής της Ρωσίας είναι η αποστρατιωτικοποίηση της χώρας και η αλλαγή καθεστώτος στο Κίεβο (ο Πούτιν μιλά για αποναζιστικοποίηση), προφανώς για να αποτραπεί η ένταξη της Ουκρανίας στο ΝΑΤΟ. Ερωτάται όμως αν ο στόχος αυτός είναι ρεαλιστικός δεδομένου ότι η ίδια η επίθεση ενίσχυσε τη συσπείρωση όλων μέσα και έξω από την Ουκρανία. Γιατί όμως προχώρησε η ρωσική ηγεσία στην απόφαση της εισβολής και γενικευμένης επίθεσης; Με αφετηρία την υπόθεση ότι η εξωτερική πολιτική μιας μεγάλης δύναμης όπως η Ρωσία είναι ορθολογική και βασίζεται στα μακροπρόθεσμα συμφέροντα της χώρας και στην ανάλυση κόστους - ωφέλειας εναλλακτικών κινήσεων, φαίνεται πως η μακροπρόθεσμη ωφέλεια θεωρήθηκε ότι υπερβαίνει το βραχυπρόθεσμο κόστος της απόφασης περί εισβολής.

Πιθανές ερμηνείες

Μία ερμηνεία είναι ότι η Ρωσία υποτίμησε την διάρκεια και το κόστος της επιχείρησης αυτής. Κατ' αρχήν υποτίμησε τις στρατιωτικές δυνατότητες και κυρίως την θέληση των Ουκρανών να αντισταθούν, πράγμα που παρατείνει την διάρκεια των επιχειρήσεων με ό,τι αυτό συνεπάγεται σε κόστος σε ανθρώπινες ζωές και υλικές ζημιές καθώς επίσης σε όρους γοήτρου και λαϊκής νομιμοποίησης της ρωσικής ηγεσίας. Διάχυτη είναι η εντύπωση ότι η επίθεση χαλύβδωσε τη θέληση των Ουκρανών να υπερασπισθούν τη χώρα και το κράτος τους, μάλιστα κάποιοι θεωρούν ότι η άμυνα στην αδικαιολόγητη και απρόκλητη αυτή επίθεση θα ενισχύσει την ολοκλήρωση και συνοχή του ουκρανικού έθνους. Επίσης η Ρωσία υποτίμησε την ενότητα και την πολιτική βούληση των δυτικών χωρών, της ΕΕ και των ΗΠΑ, αλλά και Βρετανίας, Καναδά, Ιαπωνίας και άλλων να αντιδράσουν αποφασιστικά, όχι με στρατιωτική εμπλοκή η οποία είχε αποκλεισθεί εκ των

προτέρων επειδή η Ουκρανία δεν είναι μέλος του NATO ή της ΕΕ, αλλά με μαζικές οικονομικές κυρώσεις καθώς επίσης με στρατιωτική βοήθεια σε οπλισμό, πολεμοφόδια κλπ. Και ενώ η προβαλλόμενη αιτία είναι η περικύκλωση της Ρωσίας από την επέκταση του NATO, η επίθεση ενίσχυσε τις φωνές εντός της Φινλανδίας και της Σουηδίας υπέρ της ένταξης των χωρών τους στην ατλαντική συμμαχία. Όλες οι ενδείξεις μέχρι στιγμής επιβεβαιώνουν την εντύπωση ότι ο Πούτιν κινδυνεύει να χάσει το αιματηρό αυτό παιχνίδι.

Μια άλλη ερμηνεία είναι ότι ο Πούτιν ακολουθεί μια ιδεολογικά καθοδηγούμενη εξωτερική πολιτική, συγκεκριμένα με οδηγό το όραμα της μεγάλης Ρωσίας και την άρνηση στην Ουκρανία να υφίσταται ως διακριτό έθνος και κράτος. Βάσει της ερμηνείας αυτής, το όφελος από την αποκατάσταση του «ρωσικού κόσμου», στον οποίο περιλαμβάνονται και πρέπει να ενταχθούν η Λευκορωσία και η Ουκρανία, είναι τόσο μεγάλο που υπερκαλύπτει το υψηλό κόστος του πολέμου. Κι ενώ φαίνεται ότι η βοήθεια που παρέσχε ο Πούτιν στο καθεστώς Λουκασένκο μετά την λαϊκή εξέγερση που ακολούθησε τις εκλογές του Αυγούστου 2020 έχει εξασφαλίσει προς το παρόν τη συμμετοχή του στο σχέδιο αυτό, ο στόχος είναι πολύ πιο δύσκολο να επιτευχθεί στην περίπτωση της Ουκρανίας. Η προσάρτηση της Κριμαίας το 2014 και η αστάθεια στις δύο αποσχιστικές περιοχές του Ντονμπάς δεν έχουν αποσταθεροποιήσει την Ουκρανία σε βαθμό που να επιτρέπει στον Πούτιν να επιτύχει στο σχέδιό του. Αντίθετα φαίνεται ότι έχουν γίνει έκτοτε βήματα να ξεπεραστούν οι αδυναμίες που την χαρακτήριζαν κατά την περίοδο μετά την ανεξαρτησία. Μία σχετική παράμετρος είναι η απειλή που συνιστούν για το καθεστώς Πούτιν ο εκδημοκρατισμός στις δύο γειτονικές αυτές χώρες με τους συγγενικούς πληθυσμούς, εκδημοκρατισμός που σε συνδυασμό με μια ενδεχόμενη οικονομική ανάκαμψη θα έδειχνε στους Ρώσους πολίτες ότι υπάρχει εναλλακτική λύση στο παρόν καθεστώς και ένας πιο ελκυστικός δρόμος για την ρωσική κοινωνία.

Αλλαγή καθεστώτος

Οι δύο αυτές ερμηνείες δεν αποκλείουν η μία την άλλη στην κατανόηση της απόφασης περί αλλαγής καθεστώτος στην Ουκρανία. Ας σημειωθεί ότι η πρόσφατη ιστορία βρήκε περιπτώσεων όπου μεγάλες δυνάμεις επιχείρησαν την αλλαγή καθεστώτος (regime change) σε κάποιες χώρες με συνέπεια να εμπλακούν σε μακροχρόνιες στρατιωτικές περιπέτειες. Είναι η περίπτωση της σοβιετικής εισβολής και εμπλοκής στο Αφγανιστάν την περίοδο 1979-89, η αποτυχία της οποίας υπήρξε ένας από τους παράγοντες - μαζί με το πυρηνικό δυστύχημα στο Τσερνομπίλ το 1986 - που επιτάχυναν την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης. Οι επεμβάσεις των ΗΠΑ στο Βιετνάμ παλαιότερα, πιο πρόσφατα στο Αφγανιστάν το 2001 και στο Ιράκ το 2003 ή των Αγγλογάλλων στη Λιβύη το 2011 όχι μόνο είχαν άδοξο τέλος αλλά οδήγησαν σε κατάλυση κρατικών δομών με σοβαρές δευτερογενείς συνέπειες για τις χώρες αυτές καθώς και την περιφερειακή σταθερότητα και ασφάλεια.

Θα γίνει η Ουκρανία το 2022 μια νέα περίπτωση όπου μια μεγάλη δύναμη εμπλέκεται σε μια μακροχρόνια, διαβρωτική και εν τέλει αδιέξοδη στρατιωτική περιπέτεια; Ο χρόνος θα δείξει, και ιδίως ο τρόπος με τον οποίο θα τερματισθεί ο πόλεμος. Υπάρχουν πρώτες ενδείξεις ότι 15 μέρες μετά την εισβολή οι δύο πλευρές είναι διετηθειμένες να αναζητήσουν ένα συμβιβασμό. Η Ουκρανία δήλωσε ότι υπό τον όρο της αναγνώρισης της ύπαρξης ως ανεξάρτητης χώρας θα δεχόταν να

εγκαταλείπει τον στόχο ένταξης στο NATO και να επικεντρωθεί στην προοπτική ένταξης στην ΕΕ. Η Ρωσία δήλωσε ότι δεν επιδιώκει πλέον την αλλαγή κυβέρνησης στην Ουκρανία. Πολλά μπορεί ακόμη να συμβούν. Η μαζική μετακίνηση αμάχων εντός της χώρας / έξοδος προς γειτονικές χώρες και η αναγγελθείσα συμμετοχή «εθελοντών» / μισθοφόρων από την Μέση Ανατολή στην πλευρά των Ρώσων δεν προοιωνίζεται τίποτε καλό, η σύγκρουση θα μπορούσε να παραταθεί επί πολύ με πολλά θύματα και μεγάλες υλικές καταστροφές. Οι συνεχιζόμενες διπλωματικές προσπάθειες δεν έχουν επιτύχει έως τώρα να κάμψουν την αντίρρηση του Πούτιν να δεχθεί κατάπαυση του πυρός η οποία είναι ωστόσο προϋπόθεση για την έναρξη διαπραγματεύσεων με στόχο μια μονιμότερη πολιτική διευθέτηση. Η Ρωσία θα μπορούσε ίσως να επιδιώξει την αναγνώριση της προσάρτησης της Κριμαίας και των αποσχιστικών περιοχών ως αντάλλαγμα των εδαφών που θα έχει εν τω μεταξύ θέσει υπό στρατιωτικό έλεγχο.

II. Από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου έως σήμερα

Τα ανωτέρω αφορούν κυρίως τη διευθέτηση των διμερών διαφορών, όμως και το γενικότερο θέμα των σχέσεων της Ρωσίας με τη Δύση παραμένει ακανθώδες. Μια σύντομη αναδρομή στην πρόσφατη ιστορία θα βοηθήσει στην κατανόηση της προβληματικής. Με την περεστρόϊκα του Γκορμπατσόφ στη Σοβιετική Ένωση και την πτώση του τείχους του Βερολίνου παρουσιάστηκε μια ιστορική ευκαιρία για την επανένωση της Γερμανίας. Ταυτόχρονα οι δυτικές χώρες επιθυμούσαν να παραμείνει η ενωμένη Γερμανία στο NATO και, προκειμένου να πεισθεί η ηγεσία της Σοβιετικής Ένωσης να συναινέσει, δόθηκε η υπόσχεση ότι η επανένωση δεν θα συνεπαγόταν την **επέκταση του NATO προς ανατολάς**. Πολλά έχουν γραφεί για την υπόθεση αυτή, με τη Ρωσία να διατείνεται ότι η Δύση αθέτησε την δέσμευση που είχε αναλάβει, ενώ διάφορες ερμηνείες έχουν δοθεί από δυτικούς πολιτικούς και παρατηρητές. Μία επιστημονική καταγραφή και ανάλυση σχετικών διπλωματικών αναφορών και πολιτικών δηλώσεων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πράγματι υπήρξε τέτοια δέσμευση. Η υπόσχεση δεν έλαβε την μορφή γραπτής συμφωνίας αλλά ο Γκορμπατσόφ και ο Σεβερντνάτζε κατ' επανάληψη και από πολλούς συνομιλητές τους των νικητριών δυνάμεων και της Γερμανίας οδηγήθηκαν να πιστέψουν τις διαβεβαιώσεις αυτές. Η συνέχεια είναι γνωστή. Το 1999 προσχώρησαν στο NATO οι Πολωνία, Ουγγαρία και Τσεχία, η επέκταση του NATO συνεχίστηκε με την ένταξη των Βαλτικών χωρών (Εσθονίας, Λεττονίας και Λιθουανίας) καθώς επίσης της Σλοβακίας, Σλοβενίας, Ρουμανίας και Βουλγαρίας το 2004, ενώ στη συνέχεια εντάχθηκαν η Κροατία και η Αλβανία το 2009, το Μαυροβούνιο το 2017 και η Βόρεια Μακεδονία το 2020. Ο αριθμός των μελών του NATO αυξήθηκε από 16 σε 30.

Η αίσθηση των πολιτικών ελίτ της Ρωσίας είναι ότι η Δύση αθέτησε την υπόσχεσή της και ότι στόχος της είναι να περιχαρακωθεί η Ρωσία. Αντικειμενικά η διαχωριστική γραμμή του Ψυχρού Πολέμου μετακινήθηκε εγγύτερα προς τα σύνορα της Ρωσίας. Στη Διάσκεψη Ασφάλειας του Μονάχου τον Φεβρουάριο 2007 ο Πούτιν έδειξε καθαρά τη δυσανεμία της Ρωσίας. **Το 2008 είναι χρονιά κλειδί** για τη χειροτέρευση των σχέσεων Δύσης - Ρωσίας. Σημειώνονται τα εξής:

- Ιανουάριος 2008: ανακήρυξη ανεξαρτησίας του Κοσσυφοπεδίου/Κοσόβου παρά την αντίθεση της Ρωσίας και αντίθετα προς τις αρχές Badinter (οι 6 ομόσπονδες δημοκρατίες της πρώην Γιουγκοσλαβίας θα μπορούσαν να γίνουν ανεξάρτητα κράτη, αλλά όχι οι δύο αυτόνομες επαρχίες της Σερβίας Κόσοβο και Βοϊβοδίνα), η εξαίρεση δικαιολογήθηκε με την απόπειρα γενοκτονίας των Κοσοβάρων από το καθεστώς Μιλόσεβιτς στη Σερβία.
- Απρίλιος 2008: Σύνοδος κορυφής του NATO στο Βουκουρέστι όπου ο πρόεδρος των ΗΠΑ Μπους πρότεινε την έναρξη ενταξιακής πορείας Ουκρανίας και Γεωργίας (Membership Action Plan, MAP), κάτι που δεν έγινε δεκτό από πολλά μέλη, όμως το τελικό ανακοινωθέν προβλέπει ότι οι χώρες αυτές θα γίνουν μέλη του NATO.
- Ιούνιος 2008: πρόταση του Ρώσου προέδρου Μεντβέντγιεφ για μια Συνθήκη Ευρωπαϊκής Ασφάλειας, η οποία δεν θα μπορούσε να γίνει αποδεκτή ως είχε, αλλά ούτε καν απαντήθηκε από τη Δύση.
- Αύγουστος 2008: πόλεμος 5 ημερών στη Γεωργία, η Ρωσία αντέδρασε στην προκλητική πολιτική του προέδρου Σακασβίλι με εισβολή στις περιοχές της Γεωργίας Νότιο Οσσετία και Αμπχαζία και στη συνέχεια αναγνώρισε την κήρυξη ανεξαρτησίας των δύο αυτών κρατών (μόνη αναγνώριση έως σήμερα).
- Στη συνέχεια αναστολή του διαλόγου στο πλαίσιο του Συμβουλίου NATO - Ρωσίας (NATO – Russia Council, NRC), που σκοπό είχε ακριβώς τη συνεννόηση και αμοιβαία κατανόηση σε περιόδους κρίσεων, δηλαδή έγινε το αντίθετο από αυτό που χρειαζόταν. Επανεναρξη του διαλόγου τον Νοέμβριο 2010.

Αναζήτηση μιας νέας αρχιτεκτονικής ασφάλειας στην Ευρώπη

Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ηγέτες όπως ο Γκορμπατσόφ και ο Γάλλος πρόεδρος Μιττεράν είχαν τονίσει την ανάγκη για ένα «κοινό ευρωπαϊκό σπίτι» όπου κάθε χώρα θα έβρισκε τη θέση της. Η Ρωσία επί χρόνια επιζητούσε μια εις βάθος συζήτηση και διαπραγμάτευση για μια νέα αρχιτεκτονική ασφάλειας στην Ευρώπη με τη δική της ισότιμη συμμετοχή, έκανε προς τούτο τρεις απόπειρες:

- 1994 πρόταση στη Διάσκεψη Κορυφής του ΟΑΣΕ στη Βουδαπέστη για ένα «μοντέλο ασφάλειας για τον 21^ο αιώνα» που μετά από 5ετή διαπραγμάτευση οδήγησε το 1999 στην υιοθέτηση του Χάρτη της Κωνσταντινούπολης (OSCE 1999 Charter for European Security, including the Platform for Cooperative Security).
- 2008 πρόταση για μια Συνθήκη Ευρωπαϊκής Ασφάλειας (αναφέρθηκε ανωτέρω), η αντίδραση της Δύσης υπήρξε αρνητική, η πρόταση θεωρήθηκε απαράδεκτη ως είχε, ωστόσο έγινε επανεναρξη του διαλόγου στο πλαίσιο του ΟΑΣΕ με πρόταση του προέδρου Σαρκοζί (η Γαλλία ασκούσε εκείνη την περίοδο την προεδρία του Συμβουλίου της ΕΕ), διαβουλεύσεις το 2009 υπό

την προεδρία της Ελλάδος στον ΟΑΣΕ (Διαδικασία της Κερκύρας), όμως δεν κατέληξαν σε συμφωνία.

- Τον Δεκέμβριο 2021 (όπως αναφέρθηκε) η Ρωσία πρότεινε δύο σχέδια Συνθηκών, πρώτον, μια Συνθήκη ΗΠΑ - Ρωσίας και, δεύτερον, μια Συμφωνία περί μέτρων ασφαλείας μεταξύ Ρωσίας και των μελών του ΝΑΤΟ. Στην απάντησή τους (26 Ιανουαρίου 2022) οι ΗΠΑ, σε συνεννόηση με την ΕΕ, πρότειναν διαβουλεύσεις και αμοιβαίες προσπάθειες για τον αφοπλισμό καθώς και διαφάνεια όσον αφορά στρατιωτικές ασκήσεις στην Ευρώπη.

Στις αρχές 2022 υπήρχε μεταξύ δυτικών κυβερνήσεων και παρατηρητών η ελπίδα ότι ίσως μπορούσε να γίνει μια αρχή διαλόγου και διαπραγμάτευσης, όμως η ρωσική ανταπάντηση έδειξε ότι η Ρωσία δεν ήταν ικανοποιημένη στο κεντρικό σημείο των διεκδικήσεών της, δηλαδή την ουδετερότητα της Ουκρανίας, ίσως να είχε χρησιμοποιήσει το ζήτημα αυτό προσχηματικά. Η Δύση δεν μπορούσε βέβαια να δώσει μια τέτοια διαβεβαίωση, η Τελική Πράξη του Ελσίνκι 1975, ο Χάρτης των Παρισίων 1990 και ο Χάρτης της Κωνσταντινούπολης 1999 προβλέπουν το δικαίωμα κάθε κράτους στην Ευρώπη να επιλέγει ελεύθερα την πολιτική ασφάλειας και τις συμμαχίες του. Ταυτόχρονα όμως προβλέπεται ότι η ασφάλεια στην Ευρώπη είναι αδιαίρετη, ότι καμία χώρα δεν μπορεί να αυξήσει την ασφάλειά της εις βάρος της ασφάλειας μιας άλλης χώρας. Κάποιοι βλέπουν εδώ μια αντίφαση, μια προσπάθεια τετραγωνισμού του κύκλου. Ωστόσο μια δημιουργική διπλωματία και κυρίως η πολιτική βούληση των εμπλεκόμενων να ευρεθεί ένας ευρύτερος διακανονισμός αποδεκτός από όλους θα μπορούσε να δώσει την διέξοδο.

Γεγονός παραμένει ότι επί τρεις δεκαετίες η Ρωσία βρέθηκε εκτός του συστήματος ασφάλειας στην Ευρώπη, μια κατάσταση την οποία δεν αποδέχθηκε. Μάλιστα ο Πούτιν στις αρχές της δεκαετίας 2000 έπαιξε με την ιδέα να γίνει η Ρωσία μέλος του ΝΑΤΟ, το ανέφερε ο ίδιος στην ομιλία του της 21 Φεβρουαρίου, όμως δεν δόθηκε συνέχεια. Η Ρωσία επίσης προσπάθησε να αναπτύξει συνεργασία σε θέματα ασφάλειας με την ΕΕ, η οποία όμως από το 2004 είχε συμπεριλάβει στους κόλπους της την Πολωνία και τις Βαλτικές χώρες που για ιστορικούς λόγους πλήρως κατανοητούς έτρεφαν ιδιαίτερη δυσπιστία, αντιπάθεια ή και μνησικακία έναντι της Ρωσίας και εμπόδιζαν κάθε προσπάθεια προσέγγισης. Συγκεκριμένα στο πλαίσιο της ΕΕ καθυστέρησαν την υιοθέτηση της διαπραγματευτικής εντολής του Συμβουλίου προς την Επιτροπή για μια Νέα Συμφωνία που θα αντικαθιστούσε την Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας ΕΕ - Ρωσίας του 1994 η οποία είχε λήξει το 2004, η συνεδρίαση έναρξης των διαπραγματεύσεων την άνοιξη 2008 ήταν και η τελευταία. Πρόσφατα, τον Οκτώβριο 2021, οι ίδιες χώρες αρνήθηκαν να προσκληθεί η Ρωσία στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο όπως είχαν προτείνει Γαλλία και Γερμανία.

Σημαντικοί Αμερικανοί αναλυτές των διεθνών σχέσεων, εκπρόσωποι της ρεαλιστικής σχολής, όπως οι Henry Kissinger και John Mearsheimer, έχουν επισημάνει ότι η επέκταση του ΝΑΤΟ προς ανατολάς και η μη αναγνώριση των συμφερόντων ασφαλείας της Ρωσίας θα οδηγούσε με βεβαιότητα σε προβλήματα στις σχέσεις Ρωσίας - Δύσης. Πράγματι, η προβαλλόμενη άποψη ότι το ΝΑΤΟ είναι μια αμυντική συμμαχία και επομένως δεν συνιστά απειλή κατά της Ρωσίας δεν έχει τόση σημασία όσο το γεγονός ότι η ίδια η Ρωσία δεν έχει πεισθεί και εξακολουθεί

να θεωρεί πως απειλείται. Βασική διαπίστωση στις διεθνείς σχέσεις είναι ότι κανένα κράτος δεν μπορεί να εδραιώσει την ασφάλειά του όσο κάποιο άλλο κράτος νιώθει ότι απειλείται, αυτό είναι το νόημα της αρχής ότι η ασφάλεια είναι αδιαίρετη. Όταν ένα κράτος προσπαθεί να ενισχύσει την ασφάλειά του με την αύξηση της ισχύος του, τότε κάποιο άλλο κράτος θα θεωρήσει ότι απειλείται και ούτω καθεξής. Έτσι οδηγούμαστε στο λεγόμενο δίλημμα ασφάλειας και σε κούρσα εξοπλισμών. Επομένως ήταν και παραμένει προς το συμφέρον των ευρωπαϊκών κρατών να βρεθεί τρόπος συνεννόησης με τη Ρωσία, να ληφθούν σοβαρά υπόψη τα συμφέροντα ασφάλειας του μεγάλου αυτού γείτονα, ούτως ώστε να ενισχυθεί η ασφάλεια της ίδιας της ΕΕ.

III. Αντίδραση στον πόλεμο και ευρύτερες επιπτώσεις

Ευρωπαϊκή Ένωση

Αν και οι διπλωματικές προσπάθειες, ιδιαίτερα των ηγετών Γαλλίας και Γερμανίας, υπήρξαν έντονες και έως την τελευταία στιγμή προσηλωμένες στην αποτροπή της ρωσικής απειλής κατά της Ουκρανίας, η αντίδραση της ΕΕ στην εισβολή ήταν ακαριαία, όπως είχε προαποφασισθεί σε συνεννόηση με τις ΗΠΑ. Ένα σημαντικό σκέλος συνίσταται σε αυστηρές **οικονομικές κυρώσεις** με διάφορες μορφές. Κυρώσεις έναντι προσώπων με τη δέσμευση περουσιακών στοιχείων και την απαγόρευση εισόδου για μεγάλο αριθμό στελεχών επιχειρήσεων και ολιγαρχών που στηρίζουν το καθεστώς Πούτιν, απαγόρευση υπέρπτησης του ευρωπαϊκού εναερίου χώρου από ρωσικές αεροπορικές εταιρείες, αποκλεισμός ρωσικών τραπεζών από το παγκόσμιο σύστημα πληρωμών Swift, απαγόρευση εξαγωγών προϊόντων τεχνολογίας αιχμής σημαντικών για την ρωσική βιομηχανία, αναστολή θέσης σε λειτουργία του αγωγού φυσικού αερίου που συνδέει τη Ρωσία με τη Γερμανία μέσω της Βαλτικής θάλασσας (Nord Stream 2). Επεβλήθησαν επίσης περιορισμοί στη χρήση κρυπτονομισμάτων ώστε να αποφευχθεί η παράκαμψη των μέτρων στον τομέα των διεθνών πληρωμών, ο αποκλεισμός τραπεζών της Λευκορωσίας από το σύστημα Swift και περιορισμοί εξαγωγών που αφορούν τη ναυτιλία. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ζήτησε από την Επιτροπή να υποβάλει νομοθετική πρόταση ώστε να καταργηθούν / να υποβάλλονται σε κανόνες τα προγράμματα ιθαγένειας / διαμονής μέσω επενδύσεων αντιστοίχως, και να αποκλεισθούν από αυτά Ρώσοι που έχουν δεσμούς με το καθεστώς Πούτιν.

Στον **αμυντικό τομέα** ελήφθησαν μια σειρά σημαντικών, πρωτοφανών αποφάσεων όπως η χορήγηση στρατιωτικής βοήθειας σε οπλισμό και πολεμοφόδια στην Ουκρανία εκ μέρους πολλών κρατών μελών καθώς και η απόφαση να διατεθούν συνολικά 1 δις ευρώ από τον κοινοτικό προϋπολογισμό για την αγορά εξοπλισμών και την διάθεσή τους στην Ουκρανία. Να σημειωθεί ακόμη η στροφή 180 μοιρών στην πολιτική της Γερμανίας που για πρώτη φορά επιτρέπει την εξαγωγή όπλων σε εμπόλεμη περιοχή, η δέσμευση για την αύξηση των αμυντικών δαπανών σε 2% του ΑΕΠ κάθε χρόνο καθώς και η δημιουργία ταμείου για τις ένοπλες δυνάμεις ύψους 100 δις ευρώ. Από την αλλαγή πολιτικής της Γερμανίας αναμένεται να λάβει νέα ώθηση η αμυντική συνεργασία εντός της ΕΕ.

Οι επιπτώσεις για την ΕΕ θα είναι σημαντικές και σε δύο άλλους τομείς. Οι συγκρούσεις έχουν ήδη προκαλέσει **κύματα προσφύγων** με ρυθμό που χαρακτηρίζεται ως πρωτοφανής από τον Ύπατο Αρμοστή για τους πρόσφυγες του ΟΗΕ. Από την έναρξη της εισβολής σχεδόν 3 εκατομμύρια έχουν ήδη καταφύγει σε χώρες της ΕΕ, εκ των οποίων περισσότεροι από τους μισούς στην Πολωνία. Η ΕΕ ενεργοποίησε ταχύτατα την Οδηγία του 2001 περί προσωρινής προστασίας που προβλέπει σειρά μέτρων, και όλα τα κράτη μέλη είναι πρόθυμα να υποδεχθούν σε καλές συνθήκες τους Ουκρανούς πρόσφυγες, κυρίως γυναίκες, παιδιά και ηλικιωμένους, ακόμη και εκείνα που είχαν αρνηθεί να υποδεχθούν πρόσφυγες από άλλες περιοχές του κόσμου από την κρίση του 2015 και εξής.

Άλλος τομέας όπου θα υπάρξουν σημαντικές επιπτώσεις είναι η **ενέργεια**. Η ΕΕ εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από εισαγωγές πετρελαίου, φυσικού αερίου και άνθρακα από τη Ρωσία, η εξάρτηση αυτή ποικίλλει ανάλογα με τα κράτη μέλη. Οι αυξήσεις των τιμών ενέργειας είναι ήδη πολύ υψηλές με οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις που οι κυβερνήσεις προσπαθούν να μετριάσουν. Η λύση θα προέλθει βραχυπρόθεσμα από την διαφοροποίηση των πηγών προέλευσης των υδρογονανθράκων και από την εξοικονόμηση ενέργειας, μακροπρόθεσμα δε από την στροφή προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, επιταχύνοντας έτσι την ενεργειακή μετάβαση που έχει αποφασισθεί για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής. Πάντως η ΕΕ δεν προχώρησε σε απόφαση απαγόρευσης εισαγωγής υδρογονανθράκων από τη Ρωσία όπως έκαναν η Βρετανία και οι ΗΠΑ, οι οποίες όμως ταυτόχρονα άρχισαν διαβουλεύσεις με την Βενεζουέλα για την προμήθεια πετρελαίου που είχε διακοπεί προ τριετίας με κυρώσεις λόγω δημοκρατικής εκτροπής.

Αξιοσημείωτη και με μακροχρόνιες επιπτώσεις θα είναι μια δήλωση της προέδρου της Επιτροπής φον ντερ Λάιεν, χωρίς σχετική απόφαση του Συμβουλίου, ότι η Ουκρανία είναι ευπρόσδεκτη να γίνει μέλος της ΕΕ. Εντός ωρών ο Ουκρανός πρόεδρος Ζελένσκι, εκμεταλλευόμενος την ευκαιρία, υπέγραψε **αίτηση ένταξης στην ΕΕ** σημειώνοντας μάλιστα ότι επιθυμεί η ένταξη να γίνει με συνοπτικές διαδικασίες. Την επομένη (1 Μαρτίου) το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τον κάλεσε να μιλήσει στην ολομέλεια, μεταξύ άλλων ο Ζελένσκι κάλεσε τους Ευρωβουλευτές «να αποδείξουν ότι είναι Ευρωπαίοι» κάνοντας αποδεκτό το αίτημα προς ένταξη. Στη συνέχεια η Γεωργία και η Μολδαβία υπέβαλαν αίτηση ένταξης. Ο Βέλγος πρωθυπουργός ντε Κρου δήλωσε ότι οι διαδικασίες ένταξης νέου μέλους στην ΕΕ είναι χρονοβόρες και πρότεινε αντί της ένταξης να εξετασθούν άλλοι τρόποι στενότερης συνεργασίας και στήριξης της Ουκρανίας. Ο πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Μισέλ προέβη σε παρόμοιες δηλώσεις. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 10-11 Μαρτίου κάλεσε την Επιτροπή να υποβάλει τη γνώμη της για την αίτηση ένταξης της Ουκρανίας (όπως επίσης της Μολδαβίας και της Γεωργίας) σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις των Συνθηκών, δηλαδή χωρίς επιτάχυνση.

Η ΕΕ επέδειξε αξιοθαύμαστο βαθμό συνοχής στην αντιμετώπιση της τρέχουσας κρίσης και στάθηκε ενωμένη στο πλευρό της Ουκρανίας από την πρώτη στιγμή και σε όλα τα επίπεδα. Πρέπει ωστόσο να αποφύγει να αναλάβει δεσμεύσεις που θα υπονόμειαν μακροπρόθεσμα την συνοχή της. Το συναίσθημα αποτελεί βεβαίως αναπόσπαστο στοιχείο της πολιτικής, αλλά πολιτικές αποφάσεις δεν πρέπει να λαμβάνονται χωρίς ψυχραιμία και ορθολογική ανάλυση όλων των παραμέτρων. Η

εμπειρία από προηγούμενες διευρύνσεις πρέπει οπωσδήποτε να ληφθεί υπόψη ώστε να αποφευχθούν λάθη του παρελθόντος και η παρεπόμενη εξασθένηση του ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Οποιαδήποτε νέα διεύρυνση προϋποθέτει την εμπάθυνση της ΕΕ με τις κατάλληλες μεταρρυθμίσεις, π.χ. την αρχή της πλειοψηφίας στην εξωτερική πολιτική, ώστε να επιταχυνθεί η διαδικασία λήψης αποφάσεων για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και την ικανοποίηση βασικών συμφερόντων των πολιτών της.

NATO

Πέρα από την καταδίκη της εισβολής και την επιβεβαίωση ότι δεν πρόκειται να εμπλακεί στρατιωτικά στον πόλεμο επειδή η Ουκρανία δεν είναι μέλος της συμμαχίας, το NATO προχώρησε στην ενεργοποίηση της δύναμης αντίδρασης (NATO Response Force, NRF) και στην μετακίνηση μονάδων σε χώρες της Βαλτικής και άλλα μέλη υπογραμμίζοντας τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 5 περί συμμαχικής συνδρομής. Οι υπουργοί εξωτερικών του NATO στη συνεδρίαση της 4 Μαρτίου αρνήθηκαν να αποφασίσουν τον αποκλεισμό του εναερίου χώρου της Ουκρανίας, όπως είχε ζητήσει η αμυνόμενη χώρα, πράγμα που οδήγησε τον Ζελένσκι να δηλώσει ότι με την απόφαση αυτή το NATO καθίσταται στο εξής υπεύθυνο για κάθε θύμα της ρωσικής επίθεσης. Η επιφύλαξη των χωρών του NATO είναι πάντως δικαιολογημένη επειδή δεν θέλουν να εμπλακούν απευθείας σε ενδεχόμενη σύγκρουση με αεροσκάφη της Ρωσίας, δηλαδή κράτους με ένα από τα δύο μεγαλύτερα πυρηνικά οπλοστάσια στον πλανήτη. Χαρακτηριστικό εν προκειμένω είναι το επεισόδιο όπου η Πολωνία πρότεινε να διαθέσει στις ΗΠΑ τα πολεμικά της αεροσκάφη σοβιετικής κατασκευής ώστε στη συνέχεια να χρησιμοποιηθούν από την Ουκρανία, αλλά οι ΗΠΑ αρνήθηκαν την μεθόδευση αυτή.

Ελληνοτουρκικές σχέσεις

Τι σημαίνει όμως η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις; Είναι θετικό για την Ελλάδα, η οποία είναι εκτεθειμένη σε διεκδικήσεις και απειλές εκ μέρους της γείτονος, ότι σύσσωμη η ΕΕ, οι ΗΠΑ, το NATO και η πλειοψηφία των χωρών του κόσμου στο πλαίσιο του ΟΗΕ καταδίκασαν απερίφραστα την κατάφωρη καταπάτηση του διεθνούς δικαίου, τη χρήση βίας και την παραβίαση της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Ουκρανίας από τη Ρωσία. Ήταν επομένως αναμενόμενο η χώρα μας να συνταχθεί ανεπιφύλακτα με την κοινή θέση ΕΕ, NATO και ΗΠΑ. Σημασία έχει βέβαια και η στάση που τηρεί και θα ακολουθήσει η Τουρκία. Έως τη στιγμή αυτή δεν διαφοροποίησε τη στάση της από το NATO όσον αφορά την κοινή καταδίκη της εισβολής, ωστόσο δεν συντάχθηκε με τις οικονομικές κυρώσεις που επέβαλε η ΕΕ αν και ως συνδεδεμένη και υποψήφια χώρα θα έπρεπε να το είχε κάνει. Έχει προσφέρει μη επανδρωμένα αεροσκάφη τουρκικής κατασκευής στην Ουκρανία, έκλεισε τα στενά στη διέλευση ρωσικών πλοίων σύμφωνα με τη Συνθήκη του Μοντρέ και δηλώνει πρόθυμη να μεσολαβήσει «μεταξύ των δύο φίλων χωρών» για τη διευθέτηση της κρίσης. Η συνάντηση των υπουργών εξωτερικών Ρωσίας και Ουκρανίας στην Αττάλεια στις 10 Μαρτίου είχε συμβολική σημασία αλλά δεν απέδωσε αποτελέσματα. Ο πόλεμος στην Ουκρανία θέτει την Τουρκία, η οποία στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ακολούθησε πολιτική «επιτήδειου ουδέτερου», ενώπιον διλημμάτων. Αν παίξει ανοικτά το παιχνίδι της Ρωσίας θα καταστεί σαφές ότι Ελλάδα και Τουρκία ανήκουν σε

διαφορετικά στρατόπεδα. Αν συμπαραταχθεί με την πολιτική της Δύσης ενδέχεται οι ΗΠΑ να γίνουν πιο ανεκτικές προς τις διεκδικήσεις της Τουρκίας κατά Ελλάδος και Κύπρου εν ονόματι των ευρύτερων συμφερόντων του NATO.

Συμπεράσματα

Αν και η έκβαση της παρούσας κρίσης δεν έχει ακόμη κριθεί, μπορούν να διατυπωθούν κάποια πρώτα συμπεράσματα. Τα παράπονα και οι αιτιάσεις της Ρωσίας, ότι στη διάρκεια της μεταψυχροπολεμικής περιόδου η Δύση δεν θέλησε να λάβει στα σοβαρά υπόψη το **πρόβλημα ασφάλειας της Ρωσίας**, είναι δικαιολογημένα. Κάποιοι παραλληλίζουν τη συμπεριφορά των νικητριών δυνάμεων του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου έναντι της ηττηθείσας Γερμανίας στη Διάσκεψη των Βερσαλλιών, δηλαδή το δυσβάστακτο βάρος των αποζημιώσεων και την αδιαφορία για την τύχη της Γερμανίας η οποία αφέθηκε στο έλεος των ναζιστών, με την αδιαφορία και την περιφρόνηση της Δύσης έναντι της ηττημένης Σοβιετικής Ένωσης / Ρωσίας στην ιδεολογική αντιπαράθεση του Ψυχρού Πολέμου. Αντίθετα, η ένταξη της Γερμανίας σε κοινούς οργανισμούς όπως το NATO και η ΕΕ μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο απέβη προς το συμφέρον όλων και συνέβαλε στην ειρήνη και ευημερία στην γηραιά ήπειρο. Κάτι ανάλογο θα έπρεπε να έχει γίνει με τη Ρωσία μετά το 1991. Υπενθυμίζεται ότι σύμφωνα με τον Κινέζο θεωρητικό του πολέμου Σουν Τσου (6^{ος} αι. π.Χ.) ο νικητής πρέπει να χτίζει χρυσή γέφυρα για τον ηττημένο.

Αυτή η ευθύνη της Δύσης δεν μπορεί όμως σε καμία περίπτωση να δικαιολογήσει τη ρωσική εισβολή και την προσπάθεια ανατροπής της κυβέρνησης, της συνταγματικής τάξης και της κρατικής υπόστασης της Ουκρανίας, όπως διακήρυξε ο Πούτιν. Ούτε βέβαια την απώλεια ανθρωπίνων ζώων και τα θύματα και τις καταστροφές του πολέμου. Η αντίδραση του κόσμου ολόκληρου (141 χώρες υπερψήφισαν το καταδικαστικό ψήφισμα στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, ενώ με τη Ρωσία συντάχθηκαν οι Λευκορωσία, Βόρειος Κορέα, Συρία και Ερυθραία) δείχνει τόσο το διακύβευμα για την διεθνή ειρήνη όσο και την **διπλωματική απομόνωση της Ρωσίας**. Το πολιτικό κόστος για τη Ρωσία είναι μεγάλο και οι συνέπειες για την οικονομία και την κοινωνία της ολοένα πιο σοβαρές όσο απομακρύνεται η επίτευξη των τεθέντων στόχων και παρατείνεται η αιματοχυσία.

Ηθικά και πολιτικά η έναρξη του πολέμου αλλά και οι τρόποι διεξαγωγής του από τη Ρωσία έχουν καταδικαστεί. Ενδεχομένως να υπάρξουν και νομικές συνέπειες, το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο έχει ήδη ξεκινήσει να ερευνά την υπόθεση με την κατηγορία εγκλημάτων πολέμου. Ωστόσο οι καταστροφές που επιφέρει ο πόλεμος είναι ανυπολόγιστες. **Ποτέ ένας πόλεμος δεν έλυσε τα προβλήματα του κόσμου**, αντίθετα επισώρευσε επιπλέον δυστυχία και νέα προβλήματα. Όλοι έχουν επομένως συμφέρον να σταματήσει ο πόλεμος στην Ουκρανία όσο το δυνατόν πιο γρήγορα. Όλες οι πλευρές πρέπει να συμβάλουν με ψυχραιμία στην αναζήτηση μιας διεξόδου και την επιστροφή στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων πριν η αιματοχυσία προκαλέσει τέλεια αποξένωση και βαθιά δυσπιστία που θα καθυστερήσει την επούλωση των πληγών για μια ολόκληρη γενιά. Το παράδειγμα της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας είναι ακόμη ζωντανό στη μνήμη μας.

Βιβλιογραφία

Nina Bachkatov, Poutine, L'homme que l'Occident aime haïr, Bruxelles, Paris 2018.

Kerstin S. Jobst, Geschichte der Ukraine, Stuttgart 2010.

Henry A. Kissinger, How the Ukraine Crisis Ends, The Washington Post
March 6, 2014

<https://www.henryakissinger.com/articles/how-the-ukraine-crisis-ends/>

James Kurth, Russia's Sphere of Influence

<https://www.ineteconomics.org/perspectives/blog/fateful-collision>

Anna Koukkides-Procopiou, It's not about Ukraine

http://cceia.unic.ac.cy/wp-content/uploads/IN_DEPTH_2022_19-1.pdf

John Mearsheimer, Why is Ukraine the West's Fault?

<https://www.youtube.com/watch?v=JrMiSQAGOS4>

[John Mearsheimer on why the West is principally responsible for the Ukrainian crisis](#)

National Security Archive, NATO Expansion: What Gorbachev Heard,
Washington D.C., December 12, 2017

<https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/russia-programs/2017-12-12/nato-expansion-what-gorbachev-heard-western-leaders-early>

Kristina Spohr, Exposing the myth of Western betrayal of Russia over NATO's eastern enlargement

[Exposing the myth of Western betrayal of Russia over NATO's eastern enlargement | British Politics and Policy at LSE](#)

Klaus Wiegrefe, NATO's Eastward Expansion, Is Vladimir Putin Right?

[NATO's Eastward Expansion: Is Vladimir Putin Right? - DER SPIEGEL](#)